

Karpowicz, Andrzej

Polonica w zbiorach masońskich Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu

Ars Regia 2/2 (3), 139-141

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

dla wszeteczeństw... [s. 35]". W innym miejscu autor łączy masonerię z satanizmem [s. 92]. Cała broszura poświęcona jest ujawnianiu takich właśnie tajemnych wykroczeń. Znajdziemy tutaj opisy krwawych rytuałów, wzianki o „ekscesach homo- i heteroseksualnych”, charakterystykę sekty „Assasinów – zabójców” itp. Kwintesencją tego sposobu myślenia jest strona graficzna okładki. Okładka przedstawia leżącą, półnagą kobietę i tajemniczą, zakapturzoną postać zbliżającą się do niej ze sztyletem w dłoni. Krwawej scenerii dopełnia luna pożaru – groźnie bijąca w tle. Okładka działa na wyobraźnię, pobudza ciekawość i stereotypy dotyczące „tajemnych związków”. Jednocześnie poprzez swoją upraszczającą symbolikę wiernie oddaje zawartość broszury.

Tomasz Grosse

Przypisy

¹ Jacek Gołędzinowski, *Jawne historie tajemnych stowaryszeń*, „Poprzeczna oficyna”, Łódź 1990

² Tadeusz Cegielski, *Sekrety masonów. Pierwszy stopień wtajemniczenia*, Agencja „Omni-Press”, Warszawa 1992

³ Grażyna Koptas, Wiesław Wiśniewski, *Spoleczne potrzeby uzupełniania wiedzy naukowej i pozanaukowej*, Warszawa 1987

⁴ Joel de Rosnay, *Makroskop. Próba wizji globalnej*, Warszawa 1982; s. 239

⁵ Robert K. Merton, *Teoria socjologiczna i struktura społeczna*, Warszawa 1982; s. 564

⁶ Georg Simmel, *Socjologia*, Warszawa 1975; s. 416

POLONICA W ZBIORACH MASOŃSKICH BIBLIOTEKI UNIWERSYTECKIEJ W POZNANIU

Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu posiada jeden z największych w Europie zbiorów druków masonskich liczący ok. 80 tys. woluminów. Druki tworzące ten zbiór pochodzą w największej części z dawnych bibliotek łóż wolnomularskich ze Śląska i Pomorza. Istotną luką w tych zbiorach jest prawie całkowity brak druków masonerii polskiej z lat 1739–1821. Niemniej jednak, w bibliotekach śląskich i pomorskich łóż wolnomularskich znajdowały się druki, głównie w języku niemieckim, dotyczące wolnomularstwa polskiego, lub działającego na ziemiach polskich. Część spośród tych druków została zarejestrowana w bibliografii Estreichera.

Najstarsze i najciekawsze druki związane są z Gdańskiem. Nie wszystkie zaliczyć można bezsprzecznie do poloników, wszystkie jednak są świadectwem aktywnego udziału wielojęzycznej ludności Rzeczypospolitej Obojga Narodów w życiu kulturalnym Europy.

Już w początkach XVIII wieku w ożywionym ruchu wydawniczym związanym z opublikowaniem przez Johanna Valentina Andreę manifestu poprzedników wolnomularstwa – różokrzyżowców – Gdańsk odgrywał rolę jednego z ważniejszych centrów. Spośród opublikowanych wówczas w Gdańsku druków różokrzyżowców i ich polemistów w zbiorach znajdują się:

1. Meder, D.: *Judicium theologicum*, Danzig 1616;

2. Sperber: *Echo der von Gott hocheleuchten Fraternitet des löblichen Ordens R.C.*, Danzig 1616;

3. Tschirness, V.: *Asertio oder Bestetigung der Freaternitet R.C.*, Danzig 1617.
Półtora wieku później falę publikacji wywołał zakaz działalności wolnomularstwa, wydany przez Radę Miasta Gdańska w 1763 roku. Niezwykłość tego zakazu polegała na tym, że wprawdzie wolnomularstwo było wielokrotnie zakazywane do tej pory przez państwa katolickie, ale nigdy nie było zakazywane przez władze państw i miast protestanckich. Zakaz nie był też skutkiem nacisku władz Rzeczypospolitej. Sam tekst opublikowały ukazujące się wówczas niemieckie czasopisma m. in.:

4. „Altonaischer Mercurius”, Anno 1763. No 170, 23. Oct.

Polemiczne druki za lub przeciw zakazowi, który zresztą pozostał tylko na papierze, to:

5. *Beweiss, dass der richterliche Spruch des Dantziger – Raths wider die dortigen Freymaurer...* [b.m.] 1763 i dodruk 1764;

6. Bran, Frédéric de, *Lettre au public ou apologie des maçons attaqués par l'édit du magistrat de Dantzig...* [b.m.] 1763;

7. Lochner, J.A.: *Danksagungsschreiben an dem (!) Hochweisen Rath der Stadt Danzig, von einer Societät ächter Freymäurer*, Nürnberg 1763;

8. Harenberg, J.Ch.: *Beweiss, dass die Freymäuresgesellschaft in allen Staaten sowohl etwas über flüssiges [...] wider die Schrift eines Freymaurers*, Danzig 1764.

Jeszcze po I rozbiore, pozostawiony Polsce już tylko jako enklawa otoczona kordonem pruskim, był Gdańsk miejscem druku kilku broszur biorących udział w znaczącej dla wolnomularstwa polemice z Johannem Augustem Starckiem:

9. *Theologische Briefe über den Hephästion des Herrn D. Johann August Starck*, Danzig 1777;

10. Verpoorten, Antihephästion, Danzig 1776.

Późniejsze druki gdańskie dotyczą już dziejów wolnomularstwa niemieckiego.

Inna grupa druków związana jest z osobami cudzoziemców działających w Polsce, posiadających polskie indygenaty i zaangażowanych w działalność masonerii polskiej, jak Ernst Traugott Kortum:

11. Kortum, E.T., *Beiträge zur philosophischen Geschichte der heutigen geheimen Gesellschaften*. Lwów 1786;

12. Ecker u. Eckhoffen, *Werden und können Israeliten zu Freymaurern aufgenommenen werden?* Hrsg. von Karl Boscamp genn. Lasopolski, Hamburg 1788.

Odbicie w drukach wolnomularskich znalazł pobyt w Warszawie znanego awanturnika i szarlatana Cagliostro i zdemaskowanie jego oszustw alchemicznych przez Augusta Moszyńskiego:

13. Cagliostro demasque à Varsovie, Strassburg 1786;

i równocześnie wydane tłumaczenie broszury Moszyńskiego na język niemiecki:

14. *Cagliostro in Warschau*, Strassburg 1786.

Znajduje się również w zbiorach spis członków warszawskiej, niemieckojęzycznej loży „Bogini w Eleuzis”, przesłany do niemieckiej loży, z którą loża warszawska współpracowała:

15. *Verzeichnis der sämtlichen Brüder und Mitglieder der gerechten u. vollkommenen [Loge] Göttin von Eleusis im Orient zu Warschau im Jahre 5787 [1787]*.

Okres odbudowy wolnomularstwa na ziemiach polskich zaboru pruskiego po III rozbiore jest między innymi udokumentowany spisami członków łóż podległych

wielkim lożom berlińskim. Spisy takie za lata 1815–1848 dokumentują proces zamierania udziału Polaków w lożach W.X. Poznańskiego. Szczególne znaczenie ma tu wydawnictwo:

16. Namentliches Verzeichnis sämtlicher zu dem Bunde der grossen National-Mutter-Loge zu den drei Weltkugeln gehörigen Brüder Freimaurer und derjenigen Logen und Brüder welche nach dem Systeme dieser grossen Loge arbeiten, Berlin, Für das Jahr 1813, 1817, 1828.

Po klęsce powstania listopadowego członkami Wielkiej Emigracji stało się wielu polskich wolnomularzy. W niemieckim wolnomularstwie dużą rolę odegrał Bronisław Trentowski, profesor we Fryburgu oraz członek tamtejszej „Zur edeln Aussicht”. Wraz z Augustem Ficke opracował dla swojej loży system rytuałów:

17. Trentowski, B.F., Ficke A., *System der Freimaurerei der Loge „zur edeln Aussicht” in Freiburg im Breisgau*, Freiburg i.Br. 1866.

Trentowski był również autorem książki o filozofii wolnomularstwa:

18. Trentowski, B.F., *Die Freimaurerei in ihren Wesen und Unwesen*, Leipzig 1873.

Na przełomie XIX i XX wieku ukazało się kilka prac niemieckich o dziejach wolnomularstwa polskiego, opracowanych w oparciu o archiwa berlińskich wielkich loż, na przykład:

19. Friedrichs, E., *Die Freimaurerei in Russland und Polen*, Berlin 1907.

Nieudana próba utworzenia we Lwowie loży tzw. pogranicznej, podległej Wielkiej Loży Węgier spowodowała opublikowanie książki:

20. Goldbaum, S., *Rudimente einer Geschichte der Freimaurerei in Polen*, Budapest 1898.

Andrzej Karpowicz

NIEMIECCY PISARZE-MASONI

Magazyn wolnomularzy niemieckich „Humanität” prezentuje w kwietniowym numerze z 1993 roku¹ sylwetki kilkunastu prozaików, poetów i eseistów, dla których „sztuka królewska” stała się znaczącą inspiracją twórczą.

Dorobek takich autorów jak Herbert Kessler, Wolfgang Wenng, Paul Lorenz, Alfred Lehner czy Rolf Appel pokazuje, iż nurt w literaturze niemieckiej zapoczątkowany przez Lessinga i Herdera, a kontynuowany przez Heinego, Tomasza Manna i Ericha Kästnera zachował żywotność do dnia dzisiejszego. Obok tego nurtu, wszakże w bezpośrednim z nim kontakcie, sytuuje się twórczość liryczna Reinera Kunze, bez wątpienia jednego z najpopularniejszych dziś poetów w Niemczech.

Filozoficzną eseistykę poświęconą etyce i symbolice wolnomularskiej uprawia w RFN zwłaszcza Herbert Kessler, członek loży w Mannheim, przewodniczący Towarzystwa imienia Humboldta i były prezes Towarzystwa Sokratejskiego. Jest on autorem takich utworów jak: *Das Wahre in der Vielfalt* („Prawda w wielości”), *Warum Sokrates modern ist* („Dlaczego Sokrates jest nowoczesny”), *Das offenbare Geheimnis* („Wyjawiona tajemnica”) czy *Bauformen der Esoterik* („Struktury ezoteryki”), a także dwóch powieści i trzech tomików poezji. Problematykę filozoficzną podejmowali także Wolfgang Wang, autor *Freimaurerei, eine Philosophie der*